

ДУЙЛОВСЬКИЙ О. В.,
ад'юнкт кафедри
кримінально-правових дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 355.11:349.91

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ, СХИЛЬНОГО ДО КРИМІНАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

Автор розглядає причини та умови вчинення злочинів у середовищі військовослужбовців МВС України (національної гвардії, внутрішніх військ) на індивідуальному рівні, тобто на рівні особи конкретного військовослужбовця. Оскільки більшість злочинів, вчинених військовослужбовцями внутрішніх військ (з квітня 2014 року – національної гвардії), вчинені із застосуванням насильства, приділено увагу агресивній мотивації та її детермінації.

Ключові слова: внутрішні війська, причини та умови вчинення злочинів на індивідуальному рівні, формування мотивації, причини вчинення злочинів військовослужбовцями строкової та контрактної служби, агресія, насильство.

Автор рассматривает причины и условия совершения преступлений среди военнослужащих МВД Украины (внутренних войск, национальной гвардии) на индивидуальном уровне, то есть на уровне конкретного военнослужащего. Поскольку большинство преступлений, совершенных военнослужащими внутренних войск (с апреля 2014 года – национальной гвардии), совершены с применением насилия, внимание уделено агрессивной мотивации и ее детерминации.

Ключевые слова: внутренние войска, причины и условия совершения преступлений на индивидуальном уровне, формирование мотивации, причины совершения преступлений военнослужащими срочной и контрактной службы, агрессия, насилие.

The author examines the causes and conditions of crime among servicemen of MIA of Ukraine (internal troops of the National Guard) at the individual level, at the level of a particular soldier. Since the majority of crimes committed by servicemen of internal troops (from April 2014 – National Guard), committed with violence, attention is paid to the aggressive motivation and determination.

Key words: internal troops, causes and conditions of crime on individual level, forming motivation, reasons for committing crimes by servicemen urgent and contract service, aggression, violence.

Вступ. В умовах загострення криміногенної обстановки в нашій країні особливе занепокоєння викликає вчинення злочинів проти правоохоронців та самими правоохоронцями. Особливо небезпечними є випадки вчинення злочинів з боку військовослужбовців. На фоні розпалювання екстремістських настроїв, закликів до радикальних змін в органах влади, не-

підкорення законним вимогам правоохоронців, протиправні діяння самих правоохоронців набувають іще більшої актуальності. Ступінь суспільної небезпечності таких проявів не лише високий, а має високий рівень латентності. Крім того, протиправні дії з боку військовослужбовців внутрішніх військ (які з березня 2014 року перебувають у процесі реорганізації в національну гвардію) [1] заподіюють шкоду інтересам держави, її національній безпеці, державним правоохоронним інтересам та суттєво знижують рівень довіри населення до правоохоронної системи в цілому. Також необхідно зазначити і те, що загальне падіння рівня моральності та правової культури в населення країни так само негативно відбивається і у свідомості молодих людей, які виявили бажання служити у внутрішніх військах (національній гвардії).

Обрана тема дослідження виконується в межах тематики наукових досліджень кафедри кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ і відповідає тематиці кримінологічних досліджень в Україні, пріоритетним напрямом наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 років (наказ МВС України від 29.07.2010 № 347), концепції розвитку кримінологічної науки в Україні на початку XXI ст. та рекомендацій Координаційного бюро з проблем кримінології Академії правових наук України.

Постановка завдання. Мета даного дослідження є аналіз індивідуальних причин та умов вчинення правопорушень та злочинів серед військовослужбовців внутрішніх військ (національної гвардії) на підставі матеріалів судової практики та службових розслідувань за період 2008–2013 років.

Вивчення військових злочинів у кримінальному праві та з кримінологічної точки зору привертало увагу вчених у різні часи розвитку української правової думки. Дослідники звертали увагу на питання кримінальної відповідальності та проблем кваліфікації військових злочинів. До вказаних проблем зверталися такі вчені: М.Д. Дурманов, В.В. Лєоненко, А.В. Наумов, А.А. Піонтковський, І.І. Слуцький, А.А. Тер-Акопов, А.Н. Трайнін, Ю.М. Ткачевський, В.М. Чхиквадзе, М.І. Якубович. Роботи зазначених авторів стали передвісниками та підґрунтям проведення сучасних кримінально-правових досліджень злочинів, що вчиняються при виконанні обов'язків військової служби. Сучасні дослідники С.І. Дячук, Е.М. Кісілюк, М.М. Сенько, М.С. Туркот, М.І. Хавронюк приділяли увагу обмеженому колу питань, що стосуються вчинення військових злочинів військовослужбовцями Збройних Сил України. Однак проходження військової служби в Збройних Силах України та у внутрішніх військах (національній гвардії) МВС України має суттєві відмінності. Отже, питанням законності в діяльності внутрішніх військ (національної гвардії), особливостей кримінальної відповідальності, кримінологічного попередження військових злочинів серед військовослужбовців увага не приділялася взагалі. Тому ми й звертаємося до цієї проблематики.

Результати дослідження. На характеристику взаємостосунків військовослужбовців, які спільно проходять службу у військовому підрозділі (частині, роті, взводі, відділенні), суттєво впливають об'єктивні фактори, такі як умови спільного проживання, частого і спільного несення служби, умови підпорядкованості та необхідності виконувати накази військових начальників і командирів різних рівнів. Однак не можна виключати і суттєвого впливу на характер таких взаємостосунків індивідуальних психологічних особливостей. Такими особливостями виступають психофізіологічні ознаки та характеристики кожної особистості – військовослужбовця, котрий є членом єдиного військового колективу. При цьому всі ці ознаки, характеристики у військовому колективі можуть проявлятися інакше, ніж це відбувалося в цивільному житті до призову на строкову військову службу або за контрактом. Дослідження проявів протиправної поведінки військовослужбовців у відносно замкненому просторі за умов суворої підпорядкованості та беззаперечного дотримання військових статутів, як показує проведене нами вивчення матеріалів службових розслідувань та судової практики, має певну специфіку. Дослідження такої специфіки, на наш погляд, дозволяє визначити індивідуальні та колективні психофізіологічні аспекти групи чоловіків-військовослужбовців,

визначити коло найбільш притаманних їм психофізіологічних реакцій на зовнішні подразники середовища. Це дозволить виокремити коло факторів, що викликають вчинення правопорушень та злочинів у середовищі військовослужбовців.

Найбільш поширеним проявом індивідуальних психофізіологічних ознак та особливостей у середовищі військовослужбовців є прояви агресивної поведінки (словами, жестами, вчинками). Такий вид поведінки завжди є усвідомлюваним. Це означає, що кожен військовослужбовець, поведінка якого характеризується проявами агресії, усвідомлює суспільну небезпечність своєї агресії (насильства), її протиправність та шкідливість. Кожен чітко усвідомлює, що будь-які прояви агресії здатні стати тим фактором, внаслідок якого іншій особі буде заподіяно шкоду (фізичну або психологічну, моральну). Таким чином, військовослужбовець з агресивними формами поведінки може як усвідомлювати шкідливі наслідки агресивної поведінки, так і власними силами зупинити її. Головним для нас є розуміння того, що стає рушійним елементом у проявах агресивності, його змістовна характеристика.

Характер військової служби, її специфіка як прямо, так і опосередковано впливають на всі психофізіологічні процеси, що відбуваються у свідомості військовослужбовця. Мова йде про військовослужбовців як строкової, так і контрактної військової служби. Чому ці дві категорії військовослужбовців ми об'єднуємо в дослідженні? Перш за все тому, що в умовах останніх років, особливо місяців, рівень агресивності зріс у суспільстві в цілому. Це не могло не відбитися на військовослужбовцях внутрішніх військ, які стають об'єктом нападок з боку різних верств населення при здійсненні ними захисту правопорядку на вулицях населених пунктів. Крім того, виконання військовослужбовцями наказів всупереч бажанням натовпу призводить до внутрішнього конфлікту самих військовослужбовців. Наявність певних обмежень, у порівнянні з цивільними особами, не дає можливості військовослужбовцю вільно виразити свої емоції та почуття, що призводить до їх накопичення та подальшого виплескування на найближче оточення. Крім того, наявні психофізіологічні особливості суттєво впливають на ступінь і рівень як боєготовності військовослужбовця, так і його переконання захищати права і свободи громадян, що прямо передбачено чинним законодавством. Військовослужбовці внутрішніх військ постійно приймали участь у забезпеченні громадського порядку та безпеки під час проведення масових заходів (мітингів, демонстрацій, стихійних зібрань) за останні 10 років. Найбільш важливими для формування переконань та поглядів на службу і на суспільство в цілому сформувалося під впливом подій 2004, 2008, 2012 та 2013–2014 років. І якщо в попередні роки накал пристрастей був досить високим, але не настільки небезпечним для життя військовослужбовців, то в період 2013–2014 років пряма загроза життю стала цілком реальною та невідворотною. Так звані «події на майдані» в м. Києві призвели до загибелі військовослужбовців внутрішніх військ, численним пораненням та психологічним травмам. Після грудня-лютого 2014 року велика кількість (30–37%) військовослужбовців із Південного (м. Одеса), Центрального (м. Дніпропетровськ), Кримського (м. Сімферополь), Східного (м. Донецьк) ТрК, які несли службу в м. Києві, подали рапорти про звільнення зі служби. Лише у військових частинах, підпорядкованих Західному ТрК (м. Львів) картина більш спокійна. Причиною цього є те, що військовослужбовці просто відмовилися виконувати накази командування і виїжджати до м. Києва на охорону громадського порядку під час подій на майдані. У Північному ТрК (м. Київ), як найбільш використаному при охороні громадського порядку та забезпеченні безпеки громадян, втрати особового складу складають близько 30%.

У таких умовах психофізіологічні особливості кожного військовослужбовця стали перевіркою його на міцність, на глибину та силу переконань у верховенстві права та закону при виконанні покладених на них Конституцією України та Законом України «Про внутрішній війська» обов'язків [2]. Події останніх місяців (з квітня 2014 року по теперішній час) так само стали перевіркою для військовослужбовців внутрішніх військ (національної гвардії). Але уже перевіркою бойовою, в якій загинуло чимало військовослужбовців, чимало отримали вогнепальні поранення і стали інвалідами. І не лише для тих, хто безпосередньо при-

ймав участь у проведенні бойових дій (під час антитерористичної операції), а й для інших військовослужбовців внутрішніх військ воєнний конфлікт став тим фактором, що вплинув та продовжує впливати на їх психофізіологічний стан.

Як уже зазначалося, специфіка військової служби безпосередньо впливає на психіку кожного військовослужбовця, а наявність певних відхилень у протіканні їх психофізіологічних процесів можуть сформувати криміногенні вади та схильності, неадекватність реакцій в умовах бойової обстановки та тривалих військових дій. Такий збій в організмі військовослужбовця стає рушійною силою до проявів агресії, у тому числі кримінальної. З точки зору фізіології та нейрології, нейрони головного мозку під впливом стресу (тим більш тривалого) можуть змінювати як свою власну структуру (тобто свої властивості), так і структуру зв'язків між собою [3, с. 118–120]. Наслідком таких змін стають непритаманні конкретній особі реакції та прояв рис, які раніше не спостерігалися за умов військової служби. При тривалій стресовій ситуації такі зміни стають більш значимими та помітними, а з часом, при постійному перебуванні особи в екстремальних умовах (бойової обстановки, війни), вони набувають чіткості та оформленості, навіть за цілком сприятливих умов можуть проявлятися. Прикладами таких проявів можуть бути надмірна жорстокість щодо порушників громадського порядку та безпеки, які чинять опір при їх затриманні. Тому прояви агресивної поведінки з боку військовослужбовців вимагають безумовного виконання більш жорстких вимог з боку військових командирів та начальників щодо підлеглих з метою домогтися від них чіткого й правильного виконання вимог законів та військових статутів, а в разі їх порушення – застосування заходів дисциплінарного стягнення або притягнення до юридичної відповідальності. При цьому на військових командирів та начальників покладається обов'язок своєчасно, на ранніх стадіях виявляти військовослужбовців, котрі проявляють агресію щодо колег, і вживати відповідні індивідуальні виховні заходи, а можливо, й медичні.

Військовослужбовці строкової служби та ті, хто проходять військову службу за контрактом на посадах сержантського і старшинського складу (у тому числі прапорщики), мають певні психологічні особливості, що відрізняють їх від військовослужбовців офіцерського складу. Полягають ці особливості в таких чинниках. По-перше, молодий вік військовослужбовців характеризується тим, що процеси збудження та гальмування процесів, що відбуваються в нервовій системі бійця віком 18–23 років, протікають більш швидко, ніж в особи, яка має уже досвід військової служби (старші 23 років). По-друге, спільне проживання в умовах військової казарми чи військового містечка, яке є вимушеним для військовослужбовців строкової служби, примушує всіх пристосовуватися до спільних умов проживання, постійного спілкування, коли навіть воно є небажаним і є потреба побути на самоті, спільне проведення великої кількості часу (на службі та у вільний від служби час), призводить до проявів несприйняття одним одного, психологічної несумісності, а інколи і нетерпимості. По-третє, фізіологічна несумісність стає бар'єром у спілкуванні та військовій службі між молодими людьми-військовослужбовцями. Але військовий колектив формується військовими командирами та начальниками з урахуванням службової необхідності і доцільності, і тому військовослужбовець не має можливості вільно обирати собі напарника, місце перебування тощо. По-четверте, відірваність від сім'ї, рідних та близьких, неможливість живого спілкування з ними в разі потреби створює психологічні перепони в спілкуванні з іншими військовослужбовцями. Також формуються певні деструктивні погляди, бажання, що виникають внаслідок синдрому «туги» та жалкування за цивільним життям. По-п'яте, молодий вік чоловіків характеризується стійким бажанням знайти статевого партнера та регулярно задовольняти сексуальну активність, що є цілком природним. Однак відсутність такої можливості може призводити до заміщення статевого життя проявами деструктивної поведінки, яка в більшості своїй є немотивовано агресивною. Як правило, така агресія спрямовується на тих осіб, які за своїми психологічними та фізичними якостями не можуть дати адекватну відсіч. Таким чином молодий чоловік намагається висловити своє невдоволення відсутністю жінок та постійним перебуванням у чоловічому колективі, який може його

дратувати. Дуже рідко наслідком стає сексуальне насильство. На відміну від аналогічних військових формувань зарубіжних країн, у слов'янських народів дуже сильними є традиції нормальної (природної) сім'ї та нормального статевих життя (що потенційно може призвести до запліднення та дітонародження), тому тяга до статевих контактів з особами однієї статі у військовослужбовців внутрішніх військ не мала місця за період останніх 10 років, який нами вивчається. По-шосте, потреба молодого організму військовослужбовця, який перебуває в стадії росту та активного фізіологічного розвитку, потребує достатню кількість їжі, що в умовах військової частини задовольнити складно. Від звички цивільного життя приймати їжу за потреби необхідно відмовлятися. Це також може призводити до формування у військовослужбовця почуття постійного невдоволення, дратівливості, інколи – агресії. По-сьоме, відсутність можливості вживати речовини, що викликають стан ейфорії (алкоголь, наркотики та інші психоактивні речовини). Така відсутність може впливати на психологічний стан (викликати незадоволення, дратівливість, агресію, а інколи – порушення військової дисципліни з метою придбання та вживання таких речовин).

Поведінка військовослужбовців-офіцерів може характеризуватися ще й іншими деструктивними аспектами. По-перше, серед осіб віком 30–38 років на ґрунті розриву шлюбних відносин може сформуватися комплекс неповноцінності, особливо через постійні дорікання з боку дружини про низьке грошове утримання та високу зайнятість на службі. А це викликає заздрість до цивільних осіб, в яких нормальні сімейні стосунки та прояви агресії відносно благополучних у цьому плані колег офіцерів (при складанні графіків бойових чергувань переваження інших офіцерів, прямі агресивні та образливі висловлювання щодо них, прояви явної неповаги тощо). По-друге, сімейні негаразди призводять до такого негативного явища, як алкоголізм. Відповідно, вживання алкоголю, хоч і невеликими дозами, але кожного дня призводить до звикання і доза стає уже більшою, що поступово веде до формування алкогольної залежності, формування стереотипу: «Якщо погано на душі – треба випити, і стане легше». Крім того, ставлення до виконання службових обов'язків військової служби стає недбалим, байдужим, поступово формується небажання виконувати свої посадові інструкції взагалі, хоча звільнятися також бажання немає. Постійні прогули та взагалі невиконання своїх службових обов'язків внаслідок запоїв стають звичними для інших колег відділу, служби. Такий офіцер за свої особисті «заслуги» (кумівство, давня особиста дружба, допомога в корупційних схемах тощо) отримує прихильність безпосереднього керівника, який закриває очі на його прогули та постійне пияцтво. Крім того, після кожного чергового запою військовослужбовець намагається ще й захистити свої права, зневажливо ставиться до інтересів колективу, офіцерів інших служб та відділів. І військовий колектив, в якому такий військовослужбовець проходить службу, вимушений миритися з такою ситуацією. Внаслідок цього вже в добросовісних військовослужбовців поступово формується неприйняття такого колеги і агресивне ставлення до нього, оскільки тягар його службових обов'язків лягає на їх плечі при досить великому навантаженні і своїх обов'язків, і придуманих навантажень (під виглядом оптимізації служби) – це третій фактор. Під оптимізацією служби окремі керівники розуміють покладання на одного офіцера обов'язків, які повинні виконувати дві або три особи. Наприклад, постійне контролювання служби підпорядкованих військових частин з боку офіцерів ТрК у містах дислокації частин. Метою такого контролю є не стільки перевірка і допомога солдатам та прапорщикам, роз'яснення вимог законів і посадових інструкцій, а примітивний пошук недоліків. Усунути такі недоліки командирів військової частини пропонує керівник служби ТрК лише за допомогою корупційної складової (надання подарунків для керівництва до особистих та державних свят, придбання квітів для жінок на 8 Березня, передача продуктів харчування та напоїв для зустрічі контролюючих осіб тощо). По-четверте, необхідно окремо виділити і якість військового керівництва. Більшість опитаних нами військовослужбовців офіцерського складу висловили своє негативне ставлення до військових начальників як фахівців. За останні 5–8 років якісний склад військового керівництва впав дуже низько. Керівниками вищої ланки стають не ті особи, які мають відповідні знання та досвід служби у внутрішніх військах, а ті, хто має корупційні

зв'язки. Це можна наочно побачити на офіційному сайті Головного управління національної гвардії України, де наведено відомості про освітній рівень та службовий шлях керівників територіальних управлінь внутрішніх військ та їх заступників. Лише 43% із них мають спеціальну фахову освіту (не навчання в загальновійськових чи юридичних, економічних навчальних закладах, а саме у військових навчальних закладах МВС або на факультетах внутрішніх військ). Звичайно, що військовий начальник, який не має уявлення про особливості служби у внутрішніх військах, її специфіку, тактичні завдання внутрішніх військ під час масових заворушень тощо, викликати повагу в підлеглих не може. На цьому ґрунті формується зневажання, негативне ставлення та агресія підлеглих, хоча і прихована, до своїх начальників. По-п'яте, побутова невлаштованість офіцерського складу, відсутність власного житла, проживання в непристосованих умовах гуртожитку з дружиною та дітьми, наймання житла. Наймане житло, як правило, має низьку якість: перші поверхи, однокімнатна квартира при складі сім'ї 3-4 особи; відсутність ремонту в квартирі, затоплення сусідів зверху тощо. Немоżliвість наймати таке житло, яке б задовольняло офіцера з його родиною, викликано тим, що частину плати за його наймання сплачує сам офіцер, а частину – військова частина, в якій він проходить службу. Звичайно, що при низькому грошовому утриманні має місце вимушеність вибору житла низької якості. Можливості відпочинку офіцера після добових чергувань обмежені, що викликає постійне роздратування та незадоволеність побутовими умовами на фоні підвищеного матеріального благополуччя інших офіцерів, отриманого корупційним шляхом. По-шосте, надмірно високе службове навантаження, зумовлене не стільки виконанням службових обов'язків за посадою, скільки участю в бойовій службі (внутрішня служба, охорона громадського порядку, конвоювання). Окремі керівники «придумують» нові види служби для офіцерів ТрК, що повинні виконуватися офіцерами підпорядкованих військових частин. Таким чином, контролюючі функції стають тотальними, має місце подвійне службове навантаження, і в тому числі подвійне психологічне навантаження на солдата, службу яких перевіряють не лише їх військові командири та начальники, а й офіцери вищестоящих підрозділів (ТрК). При цьому на офіцерів ТрК поступово перекладаються функції нижчестоящих офіцерів, а для виконання власних посадових інструкцій час зменшується удвічі або й утричі. По-сьоме, відсутність гідного грошового забезпечення офіцерів, які прослужили 15 і більше років, що викликає сумніви щодо доцільності сумлінного ставлення до виконання своїх службових обов'язків, посадових інструкцій. Це поглиблюється іще й неможливістю працювати за сумісництвом та отримувати додатковий заробіток. На ґрунті цих двох обставин формується переконаність у тому, що добросовісне виконання своїх обов'язків нікому не потрібно, тим більше на фоні неповаги до сумлінних офіцерів з боку не таких добросовісних колег, тотальної корупції з боку вищестоящих офіцерів. По-восьме, підприємливість окремих офіцерів (як правило, служби тилу та фінансові органів) викликає агресію з боку тих, хто не так добре влаштувався на військовій службі. На фоні останніх подій, а саме – підготовки особового складу внутрішніх військ до бойової служби при проведенні антитерористичної операції матеріальне забезпечення військовослужбовців стає досить важливим. Однак офіцери тилових підрозділів перш за все самі отримують військову форму та спорядження (належного розміру, якості) по остаточному принципу – всі інші. Це при тому, що офіцери тилових служб на бойові чергування не залучаються, максимальна їх служба – це тилове забезпечення, а не участь у безпосередніх бойових діях. Офіцери фінансових органів забезпечують перш за все лише керівний склад, а на інших офіцерів, які безпосередньо виконують оперативно-службові завдання, дивляться зверхньо. Так, витрати на відрядження компенсуються лише керівництву військових частин (ТрК і ГУ), всі інші витрачають свої кошти для цього і їх повернення не отримують. Таким чином, серед вищого офіцерського складу формується не лише неповага до офіцерів нижчої ланки, а й невдоволення тим, що вони вимагають забезпечити їх тим, що є в наявності. Така ситуація викликає взаємне незадоволення та агресію і неповагу до вищого керівництва. Відповідно, що такі взаємовідносини у військових колективах не можуть сприяти нормальному й сумлінному виконанню обов'язків військової служби. По-дев'яте, наявність у військових колективах офі-

церів, які перейшли на службу до внутрішніх військ із інших військових підрозділів при їх скороченні (Збройних Сил України, морської піхоти, полку охорони Президента України тощо), повне нерозуміння ними тактичних і стратегічних завдань внутрішніх військ, небажання служити, а лише намагання дослужити до необхідної вислуги років, що дає право на отримання військової пенсії. Звичайно, що керівництво на відповідальні бойові чергування таких офіцерів уникає призначати, і знову ж таки, весь тягар служби покладається на плечі тих офіцерів, які мають належну фахову підготовку і досвід служби у внутрішніх військах. Таке становище стає ще одним елементом, що впливає на виникнення та формування агресивних взаємовідносин між колегами, із яких одні виконують службові обов'язки за себе і за іншого, а інші навіть не намагаються вивчати відповідні закони, відомчі нормативні акти, і таким чином здобути знання, що допоможуть у службі. І такі відносини формуються не лише у військових колективах, а і в цивільних колективах установ і організацій, до яких приходять працівники, які не мають відповідних знань. Ставлення до виконання своїх службових обов'язків як з боку керівників різних рівнів, так і з боку їх підлеглих так само характеризується висловом: «Скільки платять, так і працюю». Але якщо для будь-якої цивільної організації це не створює великої шкоди чи небезпеки, то недбале та несумлінне ставлення до виконання своїх службових обов'язків військовослужбовцями внутрішніх військ створює реальну загрозу життю і безпеці громадян, невизначеної кількості населення, внутрішній безпеці держави.

Висновки. Проведений нами аналіз психофізіологічних особливостей військовослужбовців дозволяє зробити певні узагальнення. Використання філософського методу пізнання від загального до окремого дозволило нам визначити таке. Основними факторами, що мають вплив на виникнення та формування агресивної поведінки військовослужбовців різних категорій, є: 1) це фактори загального характеру, фактори, що характеризували навколишнє середовище в цілому; 2) фактори, що формувалися в умовах специфіки військової служби у внутрішніх військах, їх стратегічних і тактичних завдань; 3) загальні психофізіологічні фактори, що характеризували будь-яку особу військовослужбовця як біологічну істоту. Для військовослужбовців різних категорій (строкової служби, військової служби за контрактом, що поділяється на сержантський, старшинський склад і на офіцерський) ці фактори є різними. Вплив негативних психофізіологічних факторів активно впливає на виникнення та формування в подальшому негативних соціально-психологічних факторів, що існують у сфері сучасної військової служби у внутрішніх військах (з 2014 року – національній гвардії), що потребують окремого вивчення.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Національну гвардію України» // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 17. – Ст. 594.
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Закон України «Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 29. – Ст. 397.
4. Закон України «Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України» // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 42. – Ст. 304.
5. Закон України «Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України» // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 4. – Ст. 35.
6. Закон України «Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України» // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 10. – Ст. 79.
7. Закон України «Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України» // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 9. – Ст. 38.
8. Закон України «Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України» // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 11. – Ст. 198.
9. Закон України «Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України» // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 51. – Ст. 519.

10. Закон України «Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України» // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 33. – Ст. 442.
11. Закон України «Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України» // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 36–37. – Ст. 511.
12. Жабокрицький С.В., Чуприков А.П. Судова психіатрія : навчальний посібник / С.В. Жабокрицький. – К. : МАУП, 2004. – 176 с.

МАНЖУЛ І. В.,
кандидат юридичних наук

УДК 343.33:621.039.58

ІМОВІРНІ ЗАГРОЗИ ТА ЗАХИСТ ЯДЕРНО-ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ ВІД ЯДЕРНОГО ТЕРОРИЗМУ

Досліджуються деякі аспекти активізації спроб ядерного тероризму на ядерну безпеку держави. Увага концентрується на загрози ядерного тероризму для ядерно-енергетичного комплексу України (далі – ЯЕК). Розглядаються окремі структурні підрозділи ЯЕК, які потребують посиленої охорони й захисту.

Ключові слова: ядерний тероризм, ядерна безпека, ядерно-енергетичний комплекс, фізичний захист АЕС, диверсійні та терористичні акти.

Исследуются отдельные аспекты активизации попыток ядерного терроризма на ядерную безопасность государства. Внимание концентрируется на угрозах ядерного терроризма в атомно-энергетическом комплексе Украины. Рассматриваются отдельные структурные подразделения АЭК, которые требуют усиленной охраны и защиты.

Ключевые слова: ядерный терроризм, ядерная безопасность, атомно-энергетический комплекс, физическая защита АЭС, диверсионные и террористические акты.

The article explores some aspects of the activation of nuclear terrorism attempts on nuclear safety of the state. Attention is focused on the threat of nuclear terrorism in the atomic energy sector of Ukraine. Considered separate structural units AEC that require enhanced protection and enforcement.

Key words: nuclear terrorism, nuclear safety, nuclear power complex, the physical protection of nuclear power plants, sabotage and terrorist acts.

Вступ. В аналітичній доповіді «Щодо проблем оцінки загроз ядерного та радіаційного тероризму» тероризм зараховано до найбільш гострих проблем сучасності, а його найнебезпечніші форми, пов'язані з використанням зброї масового знищення, насамперед ядерної, визнаються загрозою самому існуванню цивілізованого людства [1, с. 3]. Значущість дослідження ядерного тероризму в сучасних умовах пояснюється його трансформацією у складне соціально-політичне явище, непередбачуваністю, трагічними наслідками. Розгляду загроз ядерного тероризму присвячені праці багатьох авторів, де характеризується сутність ядерного тероризму та його загрози [2]; розглядаються проблеми міжнародного співробіт-

